

'Social- og psykiatripolitikken i Storstrøms Amt 2002 – 2005' – regel eller skøn, tilskuer eller deltager?

Mogens Lilleør, Udviklingskonsulent

I værdigrundlaget til Social- og psykiatripolitikken i Storstrøms Amt 2002 – 2005 er der et afsnit under overskriften 'Faglighed skal *stilles til rådighed* for livskompetence', som angiver en norm for mødet mellem system og borger:

'Mødet med de amtslige sociale- og psykiatriske tilbud må ikke reducere borgeren til passiviseret problemhaver overfor en aktiv løsningshaver. Det rigtige tilbud skal være en fælles løsning der kommer i stand mellem den professionelle og borgeren. Den professionelle skal byde ind med tilbud på et forsvarligt niveau på basis af en ordentlig faglighed. På baggrund af den individuelle handleplan stiller den professionelle sin faglighed til rådighed enten ved at hjælpe, rådgive, pleje, behandle eller undervise.'

Mødet mellem borger og medarbejder er formidlet af retsregler. Retsreglerne indfører en bestemt rollefordeling. Medarbejderen fungerer ofte som vejleder, rådgiver eller beslutningstager. Medarbejderen er i den forstand *retsanvender*. Dette gælder for enhver der på grundlag af retsregler er vejleder, rådgiver eller træffer afgørelser på vegne af andre, selv om retsanvendelsen vil variere alt efter fagområde og problemtype.

Men det er ingen enkelt sag at anvende ret. Der findes ingen kendte retssystemer som 100% udelukker muligheden for konflikt mellem retsregler eller mellem principper. Når f.eks. en borger har både civile rettigheder (ret til f.eks. anerkendelse, beskyttelse), politiske rettigheder (ret til selvbestemmelse) og sociale rettigheder (ret til f.eks. tryghed, arbejde, uddannelse), og ikke alle rettigheder kan tilgodeses i en konkret situation, så melder spørgsmålet sig: Hvilken ret vejer tungest? Disse konflikter opløses i praksis gennem medarbejderens konkrete afgørelser, til tider i form af en tavs, måske intuitiv, afvejning af de enkelte rettigheders vægt i lyset af hvad der forekommer *rimeligt* for den konkrete borger og det lokale fællesskab. Medarbejderen prioriterer altså konkret ud fra situationen. Det kan give en vis variation i retspraksis fra sted til sted og over tid, og vil nogle hævde, truer dermed borgernes retssikkerhed. De kunne f.eks. hævde at en sådan personafhængig retspraksis udarter til vilkårlighed, fordi det personlige (læs: vilkårlige) skøn dominerer. Nogle er gået så vidt som til at afvise at retsanvendelse overhovedet må rumme skøn. Man lægger vægt på at regelfølge helt skal erstatte skønnet. Denne ekstreme retsopfattelse er til tider blevet benævnt 'beherskelsens form'¹.

¹ Jvf. Immanuel Kant.

Beherskelsens form

Beherskelsens form er troen på at man ved hjælp af faste retsprincipper og regler kan detailstyre og regulere menneskers omgang med hinanden, herunder det professionelle systems møde med den civile borger. 'Regel' kommer af ordet 'regula', som også kan betyde at herske (jf. ord som 'regent', 'regere' og 'regering'). Man bygger på den udbredte ide, at et rationelt samfund med faste objektive kriterier og regler giver sammenhæng og orden. Det er selvfølgelig oplagt at forsøge at gøre regelsættet udtømmende, dvs. dækkende for enhver tænkelig situation, for 'huller' er ensbetydende med uorden eller vilkårlighed. Historien fremviser flere sådanne (forgæves) forsøg på at lave hulløse, konfliktfrie retssystemer².

Medarbejderen i et sådant system ville groft sagt skulle beskrives som en tekniker, der tænker ved hjælp af retsregler og som derfor primært er optaget af korrekt regelanvendelse (optaget af lovens 'bogstav'). Strengt taget ville retsanvendelse her være et misvisende ord, for der er blot tale om en logisk udledning af konsekvenserne af et sæt regler. Man forholder sig ikke reelt til den konkrete situation, denne er egentlig blot anledningen til den logiske udledning. At være retsanvender vil derfor blot betyde at man som en anden automat lægger stemme til retten, dvs. giver lovens bogstav mæle i en konkret situation. Konsekvensen af tankegangen er, at hverken 'retsanvenderen' (som jo blot fungerer som en automat) eller borgeren (som blot er anledningen) ejer afgørelsen. Retsanvendelsen er af-personificeret. Den er rent system, men derfor også umenneskelig.

Social- og psykiatripolitikken - medbestemmelsens form

Jeg tror ikke meget på, at en sådan af-personificeret retspraksis kan eksistere, men jeg kunne godt frygte at der findes mennesker, deriblandt retsanvendere, der mener at retsanvendelse ikke bare er, men *bør* være af-personificeret, dvs. objektiv, abstrakt og historieløs. Jeg nævnte ovenfor at det må gælde for enhver der arbejder i socialpædagogisk eller socialpsykiatrisk regi at man ofte er retsanvender. Men det kan bare ikke være i betydningen 'abstrakt retsanvendelse'. Medarbejderen er jo en person, der på en gang er socialiseret ind i en bestemt *faglig praksis* og i en *lokal forvaltnings- og institutionspraksis* (den måde rettigheder og lovgivning forvaltes på lokalt). Det er på en måde dette traditionskompleks borgeren møder, når han møder medarbejderen.

² F.eks. Danske Lov, 1683 eller Allgemeines preussisches Landrecht', 1794 (indeholder over 20.000 paragraffer).

Den retstænkning, jeg her vil kalde for medbestemmelsens form, lægger på den ene side vægt på at retsanvendelse, f.eks. i form af vejledning, rådgivning eller afgørelser, sker på en for den lokale forvaltning eller institution acceptabel måde. En afgørelse f.eks., skal være begrundet udfra den lokale forvaltnings- og/eller institutionspraksis, og vil i den forstand være korrekt. Men på den anden side skal praksis gennem retsanvendelsen resultere i en for borger og medarbejder fælles kontekst³. Det er i denne sammenhæng jeg mener man skal se den nys vedtagne social- og psykiatropolitik.

Politikpapirets værdigrundlag angiver på en måde en norm for *hvordan* den overordnede ret og lovgivning bør føres ud i livet: I mødet mellem medarbejderen og borgeren vil begge parter forsøge at fortolke situationen udfra deres forforståelse, men medarbejderen er forpligtet til at sikre at der skabes en fælles kontekst. Opgaven er altså ikke kun mekanisk at levere en ydelse, men bredere: Gennem sit bedste skøn at stille sin fagviden til rådighed, så borgeren får reel mulighed for at skabe sig et liv, der er meningsfuldt, sundt og socialt. Den opgave kan medarbejderen ikke løse som neutral tekniker eller tilskuer. Det kan han kun som *deltager*. Mødet mellem medarbejder og borger må derfor ikke degenerere til sagsbehandling, til et 'møde' mellem en neutral problemløser og en passiv problemhaver, som jo dybest set blot er to tilskuere. Det er først i en 'medbestemmelsens praksis' at man kan gøre sig håb om at realisere lovens hensigt eller 'ånd', frem for blot dens bogstav.

³ Jvf. f.eks. Paul Ricoeur og Peter Højlund.